

УДК 339.9

Волошанська А.В.

аспірант кафедри міжнародного економічного аналізу і фінансів,
Львівський національний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ В ПЕРІОД ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2008-2009 РР. НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто сутність фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та проаналізовано деіндустріалізаційні процеси в економіці України та інших країнах і встановлено основні прояви фінансово-економічної кризи в різних галузях економіки. Наведено особливості та риси, що притаманні фінансовій кризі 2008-2009 рр. в Україні та досліджено стан основних економічних показників в Україні і в інших країнах світу під впливом процесів деіндустріалізації. Доведено, що світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. проявилась також як політична і враховуючи сучасну політичну ситуацію в Україні, ця криза висвітлила найгостріші проблеми в суспільстві, коли зменшились обсяги виробництва в промислово розвинутих країнах, у країнах СНД, у країнах Центральної і Східної Європи, Латинської Америки і Карибського басейну. Аргументовано, що фінансово-економічна криза означає органічний розлад господарського життя країни, що призводить до втрати доходів та багатств або економічної смерті значної частини підприємців, що яскраво спостерігалась в досліджуваній період.

Ключові слова: фінансово-економічна криза, основні економічні показники, виробництво, ВВП, інфляція, доходи населення, галузі економіки, процеси деіндустріалізації, промисловість, сільське господарство.

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ДЕИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ В ПЕРИОД ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА 2008-2009 ГГ. НА СЕГОДНЯШНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ

Волошанская А.В.

В статье рассматривается финансово-экономический кризис 2008-2009 гг. и проанализированы процессы деиндустриализации в экономике Украины и других страна, а так же установлены основные проявления финансово-экономического кризиса в различных отраслях экономики. Приведены особенности и присущи специфические черты финансового кризиса 2008-2009 гг. в Украине и исследовано состояние основных экономических показателей в Украине и в других странах мира под влиянием процессов деиндустриализации. Доказано, что мировой финансово-экономический кризис 2008-2009 гг. проявилась также как кризис и политическая. Учитывая современную политическую ситуацию в Украине, этот финансовый кризис высветил острые проблемы в обществе, когда уменьшились объемы производства в промышленно развитых странах, в странах СНГ, в странах Центральной и Восточной Европы, Латинской Америки и Карибского моря. Аргументировано, что финансово-экономический кризис означает расстройство хозяйственной жизни страны, которое приводит к потере доходов и богатств или экономической смерти значительной части предпринимателей, что ярко наблюдалась в рассматриваемый период.

Ключевые слова: финансово-экономический кризис, основные экономические показатели, производство, ВВП, инфляция, доходы населения, отрасли экономики, процессы деиндустриализации, промышленность, сельское хозяйство.

INFLUENCE OF THE DEINDUSTRIALIZATION AFTER 2008-2009 WORLD ECONOMIC AND FINANCIAL CRISIS ON THE PRESENT ECONOMIC PROCESSES

Voloshanska A.

The article studies financial and economic crisis of 2008-2009. It analyzes deindustrialization processes in the economy of Ukraine and other countries. Author defines main features of crisis in in different branches of the economy. The peculiarities and specific features of the financial crisis 2008-2009 in Ukraine are presented. The article researches the main economic indicators in Ukraine and other countries of the world under the influence of deindustrialization processes. It is found that the world financial and economic crisis of 2008-2009 has proved itself to be a political crisis as well. Taking into account the current political situation in Ukraine, this financial crisis highlighted the most acute problems in society, when production volumes in high-income countries, CIS countries, countries of Central and Eastern Europe, Latin America and the Caribbean diminished. It is argued that the financial and economic crisis means the disorder of the country's economic life, which leads to the loss of income and wealth or the economic death of a significant part of entrepreneurs, which was clearly observed in the examined period.

Keywords: financial and economic crisis, main economic indicators, GDP, inflation, income of the population, branches of economy, deindustrialization, manufacturing, agriculture.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза – це різке погіршення економічного стану країни, що виявляється в значному спаді виробництва, порушенні встановлених виробничих зв'язків, банкрутстві більшості підприємств, зростанні безробіття, що в кінцевому результаті призводить до зниження життєвого рівня і добробуту населення. Фінансові та економічні кризи призводять до т.зв. негативної деіндустріалізації – зменшення зайнятості у сфері виробництва як наслідок шоків або рецесії в економіці, коли промисловість переживає труднощі та загальна продуктивність економіки є низькою. Тому доцільним є аналіз і оцінка впливу світової фінансово-економічної кризи на економіку України та інших країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності деіндустріалізації як економічного явища, що впливає на економічні процеси та структурні зміни в економіці країн розглядали в своїх працях такі відомі вчені-економісти К. Шатненко, Ф. Трегенна, Р. Роуторн, Р. Рамасвами, Д. Родрік, О. Кузьмін, В. Кравченко, та ін. Проте доцільним є аналіз деіндустріалізації в економіці України та інших країн світу в період фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз деіндустріалізаційних процесів в економіці України та інших країн світу в період фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.

Виклад основного матеріалу. Різні галузі економіки реагують на прояви кризи по-різному. Фінансово-економічна криза супроводжується скороченням зростання економіки (ВВП) до нуля відсотків або виникнення від'ємних значень в динаміці ВВП на відмітку 2–3 квартали [1].

Аналіз показав, що світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. проявилась також як криза й політична. Враховуючи сучасну політичну ситуацію в Україні, ця фінансова криза висвітлила найгостріші проблеми в суспільстві, коли зменшились обсяги виробництва в промислово розвинутих країнах, у країнах СНД, у країнах Центральної і Східної Європи, Латинської Америки і Карибського моря. В абсолютних величинах найбільший «внесок» у зменшення світового ВВП зробили промислово розвинуті країни, до групи яких у 2009р. входило 34 країни. З них уникнути спаду виробництва вдалося тільки 3 країнам: Південній Кореї, Австралії та Ізраїлю. В усіх інших промислово розвинутих країнах було зафіксовано спад реального ВВП [2].

Помітно зменшились темпи зростання виробництва і в інших регіонах світу. У відносних показниках найбільший спад було зафіксовано в країнах СНД і Балтії. Латвія і Україна встановили сумний «рекорд» щодо спаду виробництва серед країн світу, зокрема, у Латвії реальний ВВП у 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшився на 17,7%, а в Україні – на 14,8% [2].

Фінансово-економічна криза означає органічний розлад господарського життя країни, що призводить до втрати доходів та багатств або економічної смерті значної частини підприємств, що яскраво спостерігалась в період 1929-1998 рр. [3].

Аналіз стану валового зовнішнього боргу України на початок 2004 р. становив 23 811 млн дол., а на початок жовтня 2008 р. – 105429 млн дол.

Починаючи з 2006 р. Україна мала від'ємне сальдо зовнішнього торговельного балансу: в 2006 р. – 3068 млн дол., у 2007 р. – 8152 млн дол., за перші 9 місяців 2008 р. – 10071 млн. дол. [6].

Лише у III кварталі 2009 року Держкомстат України зафіксував двократне – до 432 млн дол. – прискорення відтоку прямих іноземних інвестицій з України. В результаті відтоку та курсової переоцінки притік прямих іноземних інвестицій у III кварталі 2009 р. скоротився до 614 млн дол. [6].

В цілому за підсумками 2008 року тіньова економіка зросла на 3.1%, до 31% від ВВП, що стало максимальним показником з 2001 року.

В Україні остаточне виникнення фінансово-економічної кризи проявилось восени 2008 р., коли стало очевидним погіршення багатьох економічних показників та поглибилися фінансові проблеми провідних комерційних банків в країні. У засобах масової інформації почастішали повідомляти про значне скорочення попиту на залізо і сталь, що призвело до зменшення обсягів експорту та надходження валюти до Української економіки. Наступною ознакою кризи було падіння на 25 % восени та на початку зими цін на нерухомість, що зумовило призупинення понад 80 % будівельних проектів [1].

За оцінкою МВФ, обчислений у доларах США ВВП України за 2009 р. скоротився на 35.6% (179.6 млрд дол. 2008 р. проти 115.7 млрд дол. 2009 р.) [6].

Статистика констатує факти, що у II кварталі 2017 року зростання реального ВВП становило 2.3% р/р. Основним чинником зростання ВВП стало більш швидке відновлення внутрішнього попиту, зростання високими темпами інвестицій, активізація приватного споживання. Це відбулося завдяки зростанню доходів населення внаслідок підвищення заробітних плат в приватному секторі через високий попит на робочу силу. Також цьому сприяло поліпшення споживчих настроїв на фоні оголошених соціальних ініціатив Уряду. Активізувалося приватне споживання та тривало зростання інвестицій високими темпами. Відповідно, найвирізнаніше зростання валової додаткової вартості демонстрували орієнтовані на внутрішній попит сектори, а саме будівництво, торгівля та низка секторів послуг.

Нині споживчий попит стримується повільною динамікою інших номінальних доходів населення (від ведення бізнесу та від власності), високими тарифами на житлово-комунальні послуги та збереження високого рівня безробіття, який зріс порівняно з 2016 р., незважаючи на подальше відновлення попиту на робочу силу. Усе це свідчить про збереження значних диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили і недостатньо належне ставлення підприємств до нарощення зайнятості при умові збільшення витрат на оплату праці, повернення до активного пошуку роботи осіб, які вважалися економічно неактивними. Статистичні прогнози на 2018–2019 рр. показують зростання ВВП відповідно до 3.2% та 3.5%. Приватне споживання залишиться основним рушієм економічного зростання завдяки підвищенню заробітних плат та пенсій, поліпшенню споживчих настроїв населення та активізації споживчого кредитування. Водночас зростання інвестицій дещо уповільнюватиметься на фоні підвищення виробничих витрат і поступового

нагромадження основного капіталу. Високу інвестиційну активність демонструватимуть підприємства в сільському господарстві, добувній промисловості, металургії, будівництві тощо.

Погоджуємось із думкою науковців, що світову фінансову кризу 2008-2009 рр. доцільно порівнювати із світовою кризою 30-х років XX століття, оскільки на це є певні доводи, а саме: оскільки у 2009 р. світова економіка вперше після 1985 р. мала від'ємний приріст реального ВВП; у 2009 р. економічного спаду одночасно зазнали економіки США, Європейського Союзу і Японії, що не спостерігалось з часів світової кризи 1929-1933 рр.; кожен з цих економічних центрів протягом аналізованого періоду фіксував річний спад реального ВВП: США – у 1991 р., ЄС – у 1993 р., Японія – у 1998 р., 1999 р., 2002 р.; сучасні технологічні лідери світової економіки зазнали економічного спаду саме у 2009 р. [6].

Встановлено, що фінансова криза 2008-2009 рр. в Україні має певні особливості та притаманні специфічні риси:

- дефіцитний платіжний баланс;
- висока концентрація виробництва і капіталу в країні, різні можливості децентралізації ризиків;
- соціальна поляризація, відсутність достатнього досвіду застосування інструментів адресної соціальної політики;
- висока залежність від експорту металів і зерна та «імпорту» капіталу, високих технологій, нафти, газу;
- нестабільність політичної системи, неспроможність виробляти і реалізовувати ефективні рішення в економічній політиці, зумовлені світовими негативними тенденціями і підсиленням нереалізації антикризових програм;
- високий рівень приватного споживання у ВВП (на початку 2009 р. він становив близько 60% і наблизився до рівня розвинутих країн, тоді як аналогічний показник у Китаї дорівнює 30–34%, у Росії – 48-52%).
- низький рівень міжнародних резервів НБУ (міжнародні резерви у вересні 2009р. скоротились на 2,6% або на 744,3 млн дол.);
- порівняно низька частка малих та середніх підприємств у ВВП.

З початку 2017р. зростання номінальних доходів населення підтримувалося високими темпами зростання заробітної плати. Однак інші види номінальних доходів населення мали мляву динаміку. Тому на фоні збереження високого рівня інфляції зростання реальних наявних доходів населення уповільнилося (до 1,7%). Для підтримання рівня споживання домогосподарства і надалі витрачали накопичені раніше кошти, а саме активно продавали валюту, що зумовило зменшення заощаджень населення.

Практика доводить, що нині попри прискорення споживчої інфляції в III кварталі 2017 р. інфляційні очікування залишаються на низькому рівні ($8\% \pm 2$) [7]. Збереження облікової ставки на незмінному рівні протягом останніх місяців зумовило більш повільне зменшення вартості ринкових ресурсів у національній валюті. У III кварталі 2017 р. тривало, хоча й помірними темпами, зростання депозитів у національній валюті за рахунок коштів домогосподарств. Банки продовжують нарощувати кредитування. На відміну від 2016 р., коли переважно відновлювалося кредитування не фінансових корпорацій, відчутно позбавилося споживче кредитування.

У III кварталі 2017 р. спостерігалися прояви зміцнення гривні до долара США у результаті позбавлення зовнішнього попиту на фоні прискорення економічного зростання в економічно розвинутих країнах та поліпшення цінової кон'юнктури для українських експортерів. Обсяги експорту гірничо-металургійної продукції залишилися високими, незважаючи на негативні наслідки припинення торгівлі з Росією та захоплення низки підприємств на окупованих територіях Донбасу. Це зумовлено загалом сприятливими світовими цінами на товари українського експорту. Найбільше зросли ціни на сталь, залізну руду та соняшникову олію, що сприяло компенсації зниження цін на більшість зернових культур, і пов'язане із надходженням на ринок зерна нового врожаю. Переважання пропозиції над попитом на валютному ринку дало змогу Національному банку проводити переважно операції з купівлі іноземної валюти та далі послаблювати адміністративні валютні обмеження.

Окремі вчені вважають, що в умовах трансформаційного періоду саме деіндустріалізація виступає одним із найбільш вагомих чинників зростання частки третинного сектора у загальній структурі національного виробництва. При деіндустріалізації зменшується частка вторинного сектора на фоні формуванні високотехнологічних галузей вторинного і третинного секторів національної економіки. Процеси деіндустріалізації спричинили зростання зайнятості у третинному секторі, а промислові виробництва переносились у нові індустріальні країни. Такі процеси в свою чергу порушили пропорційність розвитку галузей багатьох національних економік.

Для України деіндустріалізація стала наслідком дезінтеграційних процесів між країнами колишнього СРСР. Проте вона поглиблювалась на фоні виникнення нових інтеграційних процесів і розвитку ринкових відносин. За матеріалами Інфляційного звіту НБУ України за 2017 р. у вітчизняній промисловості збереглися від'ємні темпи зростання валової доданої вартості (0,4%) внаслідок падіння в галузях гірничо-металургійного комплексу та енергетики після розриву торговельно-транспортних зв'язків з невідконтрольними територіями Донбасу, а також захоплення низки підприємств на тих територіях. У розрізі металургійного виробництва суттєво знизилися обсяги виробництва чавуну, сталі та феросплавів (у середньому на 17%), однак продовжили зростати обсяги виробництва товарів з порівняно високою доданою вартістю, а саме труб, порожнистих профілів, фітингів зі сталі та готових металевих виробів, крім машин і устаткування (з темпами 10% – 29%). Інші галузі промисловості демонстрували нарощування випуску в річному вимірі. Зокрема зростали обсяги машинобудування, у тому числі завдяки збільшенню випуску автомобільного та залізничного транспорту.

Погоджуємось із думкою Кіндзерського Ю.В. про те, що саме від роботи промислових підприємств залежить в основному внутрішня економічна ситуація в країні і добробут населення. Занепад галузі призводить до деградації і вимирання цілих промислових районів, збільшуючи соціальну напругу в країні і провокуючи політичні кризи і суспільний радикалізм [4]. Із зникненням виробництва йдуть і інженери, і учені, і найбільш кваліфіковані фахівці в країні, що розви-

ваються. Адміністрація Обама це практично визнала, і уряд фінансує повернення цілого ряду виробництв [5].

Статистика засвідчує, що протягом дев'яти місяців 2017 року було зафіксовано нетипово високий загальний та первинний профіцит зведеного бюджету. Помірним було зростання видатків на соціально чутливі напрями, проте тривало нарощення капітальних видатків. Завдяки впливу загальноекономічних факторів та податковим змінам високими темпами продовжували зростати доходи держбюджету. Спостерігається посилення ролі неподаткових та інших несистемних надходжень, зокрема, перерахування до державного бюджету дивідендів державних компаній та прибутку Національного банку за 2016 рік, конфісковані за рішеннями суду кошти. Приплив капіталу на фоні послаблення долара США сприяв зміцненню більшості валют країн, ринки яких розвиваються. Винятком залишалися казахстанський тенге через стрімке зниження експорту, насамперед, витіснення з ринку нафти, в умовах значних виплат за зовнішніми боргами, аргентинське песо через м'яку фіскальну політику та високу інфляцію та грузинський ларі через політичну невизначеність у результаті очікуваних виборів у місцеві органи влади.

Позитивні зрушення у світі підкреслюються тим, що у II кварталі 2017 р. середньозважені річні темпи економічного зростання в окремих країнах прискорилися до 3,1%, що є найвищим за останні 5 років, завдяки активізації внутрішнього попиту та державним стимулам. У США за II квартал 2017 року спостерігалось прискорення зростання ВВП до 2,2% завдяки активізації внутрішнього споживання, приватних інвестицій (на фоні покращення фінансових результатів підприємств та зростання експорту при знеціненні долара на світових фінансових ринках. Питома вага інвестицій у ВВП у 2017 р. до сягнула майже 19% після значного недоінвестування в період 2014–2015 рр., коли відповідна їх частка опускалася майже до 13%. Зростання інвестицій у сільському господарстві та промисловості на фоні високої бази порівняння пригальмувалося до 30% р та 20% відповідно у 2014–2015 рр. Займаючи найбільшу вагу в економіці, ці сектори залишалися основними вкладниками у загальний приріст капітальних інвестицій. У II кварталі 2017 року більшість інших видів діяльності випереджала промисловість та аграрний сектор за темпами приросту інвестицій; рівень безробіття залишається низьким та коливається в межах 4.3–4.4%; темпи зростання ВВП Єврозони стали найвищими за останні 6 років. Зростання рівня безробіття в Україні у 2017 р. в умовах поступового збільшення попиту на робочу силу свідчить про збереження значних диспропорцій на вітчизняному ринку праці. Так, найвищий рівень безробіття в першому півріччі 2017 року було зафіксовано серед молоді віком 15–24 роки (17.8% – через складнощі в працевлаштуванні після навчання), у регіональному розрізі – у Луганській та Донецькій областях (відповідно 16,6% та 14,5%) [6].

Заходи монетарної політики спрямовувалися на підтримання внутрішнього попиту і сприяють зменшенню боргового навантаження на бізнес та населення, темпи економічного зростання країн СНД, за винятком Молдови прискорилися завдяки подальшому нарощенню виробництва в добувній промисловості, зростанню будівництва, прискоренню зростання торгівлі.

Уповільнення в Молдові відбулося через зменшення темпів зростання в сільськогосподарському виробництві та стрімке підвищення імпорту. У США є велика ймовірність значної втрати врожаю пшениці внаслідок зараження частини посівних площ вірусом мозаїки. За експертними оцінками, зменшення виробництва може сягнути 10% від очікуваного врожаю США і може виявитися найбільш масштабним з 2006 р. Вірусом мозаїки заражені посіви пшениці в штатах Канзас, Колорадо, Оклахома та Небраска.

Завдяки вищим цінам на сировинних ринках порівняно з відповідним періодом 2016 р. та значному внутрішньому попиту підтримувалось економічне зростання країн СНД та ЄС. Натомість зростання промислового виробництва Китаю дещо уповільнилося через зменшення обсягів виробництва в добувній галузі та високі витрати на переоснащення виробництв у зв'язку із необхідністю зміни технологічних процесів на більш екологічні відповідно до вимог сьогодення.

Ситуація на світових фінансових ринках у III кварталі характеризувалася з одного боку – позитивними тенденціями, підкріпленими прискоренням зростання світової економіки на тлі все ще м'якої монетарної політики провідних центральних банків світу, а з іншого – впливом геополітичної напруги, зумовленої ескалацією конфлікту між США та КНДР, що призвело до втечі капіталу в безпечні активи та, зокрема, падіння долара США.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження показують, що аналіз процесів, котрі відбуваються в українській та світовій економіці не може бути повним без прогнозу в економічній та інших сферах. У 2017–2019 рр. очікується вперше за останні десять років синхронне зростання економічної активності в розвинених країнах та країнах, ринки яких розвиваються. Основними чинниками цього зростання будуть прискорене відновлення споживчого попиту, зростання інвестицій завдяки все ще м'яким фінансовим умовам та поживленню світової торгівлі. Аналіз показав, що негативний вплив посилення торговельного протекціонізму в світі зменшився, проте геополітичні події, пов'язані із загостренням ситуації в країнах Близького Сходу, а також посилення конфлікту між США та КНДР, залишаються суттєвими стримуючими чинниками. За матеріалами Інфляційного звіту НБУ України за III квартал 2017 р. окремих країнах очікуються такі тенденції:

- зростання ВВП США прискориться завдяки зростанню внутрішнього попиту на фоні сталого рівня безробіття та збільшення інвестицій внаслідок сприятливих фінансових умов. Очікується, що через нестійкість інфляційних процесів у рамках визначених цілей підвищення процентної ставки ФРС буде повільним на тлі поступового зменшення активів ФРС;

- зростання економіки Єврозони продовжуватиметься темпами вищими за потенційні внаслідок циклічного відновлення у промисловості, відносно стимулюючої фіскальної політики, збільшення внутрішнього споживання завдяки зростанню зайнятості та експансивної монетарної політики ЄЦБ в умовах слабкої інфляції. Водночас, стримуватимуть зростання невизначеність, спричинена переговорним процесом щодо виходу Великобританії з ЄС, та політичні ризики в окремих країнах, зокрема в Іспанії;

– економіка країн ЦСЄ зростатиме відносно сталими темпами завдяки подальшому розширенню внутрішнього попиту на тлі зростання зайнятості та заробітних плат, підвищенню інтересу до фінансових активів цієї групи країн через меншу залежність від ситуації в Єврозоні, а також підтримки експорту через відносно стійкий попит з боку країн ОТП (зокрема, ЄС);

– темпи зростання економіки Китаю уповільняться, хоча й залишатимуться одними з найвищих у світі. Підтримку економіці Китаю надаватимуть суттєве державне фінансування інфраструктурних та виробничих проєктів, збільшення ролі сектору послуг та внутрішнього споживання. Натомість дуже високий рівень заборгованості корпоративного сектору (який досягнув 18 трлн дол. США або 170% ВВП країни) та

дія антидемпінгових мит проти китайських виробників будуть головними причинами уповільнення економічного зростання;

– економічне зростання Туреччини та Єгипту підтримуватимуться поліпшенням цінової кон'юнктури на світових товарних ринках та збільшенням попиту з боку основних торговельних партнерів, зокрема Єврозони, Китаю, США та Росії;

– відновлення економіки Росії прискориться за рахунок відносно стабільних цін на нафту та більш високих, порівняно з попередніми очікуваннями, цін на чорні метали. Також цьому сприятимуть поживлення внутрішнього попиту через зменшення інфляційного тиску та збільшення реальних доходів населення. Це справлятиме позитивний вплив і на сусідні країни – Казахстан та Білорусь.

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://biz.liga.net/articles/EA080263.html>

2. Історія міжнародних криз // Центр Економічного Аналізу та Експертизи // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.assessor.ru/forum/index.php?t=788> (дата звернення: 02.12.2014).

3. Гальчинський А. Вилікувати економіку можна тільки на ліберальних засадах / Ю. Сколотяний, А. Гальчинський // Дзеркало тижня. – № 6 (786) 20–26 лютого 2010 р.

4. Кіндзерський Ю.В. Промислова політика: стратегія і тактика структурно-технологічної перебудови / Ю.В. Кіндзерський // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?isbn=9660271573>

5. Кириченко Є.В. Економічні пріоритети другого терміну Барака Обами / Є.В. Кириченко // Міжнародна економіка, 2013. – № 7. – С. 27–31.

6. Економічна криза в Україні з 2013 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/...](http://uk.wikipedia.org/)

7. Статистичний щорічник України. Держкомстат України за 2017 рік // Електронний ресурс. – Режим доступу: presa.ua/statistichnij-schorichnik-ukraini-derzhkomstat-ukrai.

E-mail: ann.voloshanska@gmail.com